

Voedsel in Afrika: drama's en kansen

Op dinsdag 14 februari vond de tweede avond plaats van *It's food, stupid!*, een 6-delige debatreeks over de toekomst van voedsel, in de Rode Hoed in Amsterdam. Deze avond ging het over Afrika. Felix Rottenberg zat de avond voor en opende met het statement dat de 21^e eeuw de eeuw van Afrika wordt. Dat bleef ook de hoofdgedachte van de avond: Afrika gaat de komende decennia een groeisprint maken; terwijl Europa vergrijsst, ontstaat in Afrika een grote jonge beroepsbevolking.

Spreker 1: Professor Eric Smaling

Eric Smaling is hoogleraar Duurzame Landbouw aan het ITC in Enschede, Afrika-expert en bodem-expert. Smaling begint met een globaal overzicht: de wereld heeft nu 7 miljard inwoners, waarvan een miljard te dik en een miljard te dun. In 2050 zullen er 9 miljard mensen zijn. Naar verwachting is er dan 70% meer voedsel nodig. Wat betreft Afrika: het gebied onder de Sahara telt nu 1 miljard mensen, dat zullen er in 2050 2 miljard zijn. Hoe kunnen deze mensen worden gevoed? Smaling noemt vier oplossingsrichtingen:

1: Meer ontginnen

Je zou meer grond kunnen ontginnen voor landbouw; daarmee gaat echter natuur en biodiversiteit verloren. Er is met name nog veel savanne-gebied dat ontgonnen zou kunnen worden.

2: Productie vergroten op bestaande grond

In principe kun je de productie op twee manieren vergroten: enerzijds kun je de inputs vergroten, bijvoorbeeld meer gebruik van mest of compost; anderzijds kun je gewassen veredelen, zodat ze productiever worden. In Afrika is de voorlichting over kunstmest in het verleden zeer slecht geweest, en bovendien is het te kostbaar voor veel boeren. Daardoor is het niet populair. Organische mest is een alternatief, maar is beperkt beschikbaar.

3: Minder verliezen

Veel voedsel gaat verloren. In Afrika is er veel verlies door slechte verwerking en logistiek. De mango's bijvoorbeeld zijn allemaal tegelijk rijp in enorme hoeveelheden, waardoor de prijs laag is en een groot deel wegtrot. Ook menselijke mest en afval gaan verloren, terwijl dat bruikbare inputstoffen kan leveren. In het Westen wordt veel voedsel "over de datum" weggegooid; dat begint nu in Afrika ook te gebeuren door de opkomende supermarktcultuur.

4: Beter verdelen

In het westen is er overvoeding, in Afrika is er ondervoeding of eenzijdige voeding.

Voedselprijzen en landgrabbing

In de jaren zeventig, tachtig, negentig daalden de prijzen van voedsel vrijwel continu. Die trend stopte in 2007. In 2008 en 2011 kregen we een wake-up call: de prijzen gingen enorm stijgen. Oorzaken hiervan zijn extreme weersituaties, de opkomst van biobrandstoffen, schaarse grondstoffen (aardolie), speculatie en het dominante vrijhandelsbeleid. Grote voedselimporterende landen zoals China, Japan en Saudi-Arabië

zijn als reactie op de stijgende voedselprijzen in 2008 gaan landgrabben, om hun import zeker te stellen. Grote stukken land in Afrika zijn opgekocht en worden zonder veel scrupules geëxploiteerd door landen als China. En dat terwijl Afrika zelf een voedselimporterend continent is dat die grond nodig heeft in de toekomst. Exporterende landen hebben hier nog eigenlijk niet goed op geantwoord.

Wat doet de wereld om Afrika vooruit te helpen?

De FAO constateert het probleem maar kan niet bijten. De WTO is monomaan gericht op vrijhandel. Het WFP lenigt alleen noodsituaties, maar doet niks structureels. De EU heeft een rare mix van inconsistent beleid. De Wereldbank heeft de landbouw lange tijd totaal verwaarloosd (is recent verbeterd). China denkt alleen aan het eigenbelang. Conclusie: de wereld doet niks.

Drama's en kansen

Afrika kampt met een aantal nadelige omstandigheden: het is een oud continent, met verweerde arme gronden. Landeigendom is juridisch niet goed vastgelegd en er worden weinig investeringen gedaan. Overheden voeren over het algemeen slecht landbouwbeleid, omdat ze neerkijken op landbouw. De kleinschalige landbouw heeft zich nauwelijks ontwikkeld. Het resultaat is dat de productie per hoofd van de bevolking anno 2011 lager is dan in 1980.

Kansen zijn er door/voor investerende bedrijven, overheden die meer gaan uitgeven en nieuwe technologieën, zoals de 600 miljoen mobieltjes die inmiddels in Afrika worden gebruikt. Er zijn successen behaald in de teelt van mais, cassave, bloemen en andere gewassen.

Deze kansen kunnen worden uitgebouwd met beter beleid, investeringen in plaats van landgrabbing. Er moet steun zijn voor het verbouwen van voedselgewassen voor de eigen markt, en daarnaast kunnen exportproducten zoals bloemen of thee valuta opleveren.

In antwoord op vragen:

- Er komt een middenklasse op in Afrika, en er is een grote actieve beroepsbevolking door de bevolkingsopbouw. Je ziet er dat er bedrijvigheid ontstaat en vraag naar bonen en zaden.
- Afrika moet meer zelf gaan produceren voor de regionale markten, daar liggen grote kansen.
- Hogere voedselprijzen zouden theoretisch meer inkomsten kunnen betekenen voor de boeren, maar zijn in de praktijk schadelijk voor de armste 20% van de Afrikaanse bevolking, waaronder ook boeren die minder produceren dan ze zelf nodig hebben.
- Landen die nu aandringen op vrijhandel, hebben zelf een geschiedenis van interne marktbescherming gehad met tijd om hun interne markt op te bouwen. Afrika krijgt niet de kans om een interne markt op te bouwen, omdat ze door instellingen als WTO worden gedwongen tot vrijhandel.

Spreker 2: Bob van der Bijl, Netherlands-African Business Council.

Bob van der Bijl werkt voor het NABC, een netwerk voor en door bedrijven met interesse in Afrika. Volgens Van der Bijl zijn er meer kansen dan drama's. Afrika is de

groeimarkt van de toekomst. In 2100 zal alleen al Nigeria 750 miljoen mensen tellen, meer dan de EU, dat tegen die tijd zwaar vergrijsd zal zijn. Het

landbouwpotentieel is enorm en de belangstelling van investeerders voor landbouw neemt toe. Er wordt altijd gediscussieerd *over* Afrika, bijna nooit *met* Afrika, en dat is deze avond niet anders. Als je Afrikaanse ondernemers betreft in je verhaal, boek je meer successen. Het is logisch dat de ontwikkeling van Afrika in eerste instantie langzaam ging, vanuit de

koloniale situatie. Nu verandert dat, er zijn nu mensen met opleidingen, mensen die hoogwaardige technologie kunnen toepassen. In Zambia staan nu de meest geavanceerde suikerplantages ter wereld, die prima internationaal kunnen concurreren. De zeer arme groep mensen blijft, maar wordt procentueel veel kleiner in de komende 10 tot 15 jaar, terwijl de middenklasse sterk groeit, evenals een rijke bovenlaag. Circa 90% van de Afrikaanse consumptie wordt in eigen land geproduceerd.

Het grootste probleem is de lage productiviteit, doordat simpele dingen als mest vaak niet beschikbaar zijn; 90% van de grond krijgt geen enkele vorm van bemesting. Als de productiviteit gaat toenemen, met hulp van investeringen, gaat dat een enorme positieve terugkoppeling opleveren.

Daarvoor is het nodig dat Afrikaanse producten beter gemarket worden. Producten uit Afrika worden nu nooit verkocht met: "Lekker uit Afrika". We moeten in dialoog met de Afrikanen zelf, en ze hun eigen lot laten bepalen. We moeten de productiviteitsgroei faciliteren. We moeten onze eigen consumenten mobiliseren. En de barrières voor Afrikaans producten moeten worden opgeheven.

Spreker 3: Madelon Meijer, landbouwkundig adviseur Oxfam Novib.

Madelon Meijer constateert: het voedselsysteem is failliet en het financiële systeem is failliet. Er wordt voldoende geproduceerd, toch lijdt 1 miljard mensen honger en is tegelijk 1 miljard te dik. Afrika heeft de boot gemist. Maar misschien is dat niet zo erg, gezien het failliete systeem. Misschien kunnen ze hun eigen koers gaan varen!

Meijer denkt dat de huidige generatie in Afrika kansen heeft. De twee hoofdpunten van haar betoog zijn:

1. Investeer in de kleine producenten.
2. Blijf met je tengels van het land af - geen landgrabbing.

De honger is de laatste jaren flink gestegen, tegelijk met de voedselprijzen. De grootste winnaars van de prijsvolatiliteit zijn de multinationals zoals Unilever en Nestlé. De redding voor Afrika moet komen van de kleinschalige producenten. Als er toenemende welvaart naar deze mensen gaat, komt het terecht bij de lokale bevolking. Het gaat om 500 miljoen die nu al 2 miljard mensen van voedsel voorzien. Als je deze groep voorziet van kennis en middelen, kunnen ze nog veel meer mensen voeden. Er is een heel grote

groep van kleinschalige boeren, die boven het niveau van *subsistence farming* zitten; hier zit groeipotentieel. Daarnaast zul je de armste boeren voedselhulp moeten blijven bieden.

Meijer wil de negatieve mythes over Afrika ontkrachten:

- Er is lage productiviteit, maar die kan makkelijk omhoog.
- De zogenaamde aversie tegen technologie is alleen maar het gevolg van het feit dat er 0,0 in is geïnvesteerd tot nu toe.
- De aversie tegen het nemen van risico verdwijnt zodra ze niet meer in een overlevingssituatie zitten.
- En de zogenaamde aversie tegen de markt is totale onzin. Zodra je investeert, gaan Afrikaanse boeren maar al te graag naar de markt.

Een zeer groot probleem is de toename van landgrabbing door rijke importerende landen. Op een kaart van Oxfam Novib kun je zien dat het land wordt vooral onttrokken aan landen waar ondervoeding heerst.

Bovendien wordt het meest land opgekocht voor bio-brandstof. Dat is een groot drama. De Wereldbank zei drie jaar geleden dat deze productie van bio-brandstof geld in het laatje zou brengen voor Afrikanen, maar drie jaar later hebben ze nog geen enkel positieve voorbeeld aangedragen.

FORUM MET DE DRIE SPREKERS:

- In landen waar minder wordt geïmporteerd, komt meer eigen productie op gang: voorbeeld is de Keniaanse zuivelindustrie.
- Het is belangrijk om landbouwpraktijkonderwijs te ontwikkelen in Afrika.
- Heineken is een goed voorbeeld van een bedrijf dat met succes heeft geïnvesteerd in 20 landen in Afrika; het heeft brouwerijen in talloze Afrikaanse landen en 10.000-en mensen in dienst. Ze werken bovendien met lokale grondstoffen.
- Het verlies van voedsel in verwerking en logistiek is volgens Meijer niet de schuld van multinationals, dat gebeurt ook kleinschalig. Smaling wijst er wel op dat het voor het bedrijfsleven vaak niet interessant is om zuinig te produceren, ze willen juist opschalen en daarbij ontstaat meer afval.